

Podium

De katern 'Podium' geeft Nederlandse muziekinstellingen de ruimte om hun activiteiten, uitgaven en culturele schatten uit hun collecties te etaleren.

De redactie van deze pagina's is in handen van de organisaties zelf.

Vondsten

In deze kolommen heb ik al eens geschreven over vondsten; vondsten van archivalia waarvan het bestaan niet eens meer bekend was. Een mooi voorbeeld waren de manuscripten van de componist Sam Schuijjer. De Leo Smit-stichting pakte de handschoen destijds onmiddellijk op en in de concertserie van de Uilenburgersynagoge in Amsterdam is niet veel later de vioolsonate van Schuijjer uitgevoerd.

Opnieuw is er een mooie vondst gedaan, waarbij het NMI niet direct, maar wel zijdelings werd betrokken. In Frankrijk kreeg een deskundige op het gebied van historische opnamen op een geven moment van een antiekhandelaar in Lyon de vraag naar de authenticiteit voorgelegd van een groot aantal 78-t grammofoonplatenopnamen: dat was minder moeilijk dan het misschien lijkt, want het waren radio-opnamen met de gesproken aankondigingen van de omroeper. Het bleken concerten te zijn die in 1944 waren gegeven met het *Grand Orchestre de Radio Paris* onder leiding van niemand minder dan Willem Mengelberg: op 16 januari met de cellist Paul Tortelier (Dvorak Celloconcert), en op 20 januari met de pianist Alfred Cortot (Chopin Tweede pianoconcert). Mengelberg trad in zijn lange loopbaan zo'n twintig keer op met Cortot, maar dit is de enige opname die er van hun samenwerking is. Paul Tortelier was in die jaren tweede solocellist (naast Maurice Gendron, die solocellist was) van het Franse orkest. Ook van bestaan er verder geen opnamen waarin hij met Mengelberg samenspeelt. Om het belang en het bijzondere van de opnamen te kunnen begrijpen geef ik hier wat aanvullende informatie.

De dirigent Willem Mengelberg gaf in de jaren 1942-1944 niet minder dan 28 concerten met *Le Grand Orchestre de Radio-Paris* in het *Théâtre des Champs-Élysées*. De concerten waren gratis toegankelijk voor het publiek en werden ook via de radio uitgezonden. *Radio Paris* bestond al sinds 1923, maar was door de *Propaganda Abteilung* van de Duitsers overgenomen. Het orkest, dat uit 95 man bestond, was in 1941 opgericht en bestond tot juni 1944. Parijs beleefde, uitgerekend in de bezettingsjaren, een geïntensiveerd muziekleven: op de dag van het concert van Tortelier met Mengelberg, 16 januari 1944, waren er nog 10 concerten! Jean Fournet was de vaste dirigent van het orkest van Radio Paris. In de bezettingsjaren dirigeerden daar echter ook allerlei gastdirigenten: naast Willem Mengelberg waren dat onder meer Herbert von Karajan, Hans Rosbaud, Carl Schuricht en Paul van Kempen. Onder de solisten komen we de namen tegen van Tortelier en Cortot, en verder de pianisten Cor de Groot, Branka Musulin, Otto Sonnen, Soulima Strawinsky, Jean Doyen, Jean

Françaix en Dinu Lipatti, de violisten Wolfgang Schneiderhan, Jeanne Andrade, Ginette Neveu, Herman Krebbers en Jacques Thibaud. De cellist Pierre Fournier, de fluitist Marcel Moysé, enzovoorts. Met het orkest van Radio Paris gaf Mengelberg op 18 juni 1944 zijn laatste concert en dirigeerde bij die gelegenheid de Negende Symfonie van Beethoven (nota bene), waarna hij vetrok naar zijn chalet in Zwitserland.

Het systeem waarmee de concerten werden opgenomen bestond uit meerdere draaitafels waardoor de platen, die direct werden gesneden, telkens een kleine overlap vertonen, zodat de werken ononderbroken konden worden afgedraaid. Het concert van 16 januari besloeg 29 plaatkanten en het concert van 20 januari 32 plaatkanten! Een wonderlijke bijkomstigheid zijn de integrale 'bijgeluiden': de toelichtingen en aankondigingen van de omroeper, het applaus, Mengelbergs tikjes met zijn dirigeerstok, het geluid van het publiek. Wie zijn ogen sluit waant zich in de concertzaal. De opnamen zijn goed, vooral de opname met Cortot. De opname met Tortelier is wat 'dunner' van geluid. Een fascinerend tijdsdocument.

Niet alleen de unieke combinatie van musici is een grote bijzonderheid. Het is ook een bijzonder document omdat Mengelberg hier te horen is in zijn 'nadagen' als dirigent. Het zijn immers de laatste concerten die hij ooit gaf! Nu, om eerlijk te zijn is niets te merken van een dirigent die de zaken niet meer in de hand heeft. Hij dirigeerde een van de werken waarmee hij zo bekend werd: de Zesde Symfonie (Pathétique) van Tsjajkovski. Wat hij daar aan rubatospel laat horen met dit orkest is fascinerend en van grote kwaliteit. Jammer genoeg is de montage van al die plaatkanten niet elke keer geslaagd. In het kader van het historisch belang van deze uitgaven is dat echter een te verwaarlozen detail. Het was echter ook 1944 en Tsjajkovski was sinds juni 1941 een 'vijandelijke' componist, waardoor zijn muziek niet gespeeld mocht worden. In dezelfde tijd, in februari en april 1944, had Mengelberg in Nederland toestemming gekregen om de Zesde van Tsjajkovski enkele keren uit te voeren. Zo lijkt het wel alsof er een verband zou bestaan tussen de Parijse en de Nederlandse uitvoeringen.

De beide sets dubbelcd's zijn uitgegeven door het label Malibran-Music en verkrijgbaar via de site www.malibran.com. De verzorging van de boekjes is goed met bijzonder informatieve teksten in het Frans en Engels.

Frits Zwart

Iconografie

Willem Mengelberg en Pierre Monteux in Zwitserland in 1934.
Foto afkomstig uit het archief van Willem Mengelberg.